

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALAR BILIMINI BAHOLASH MEZONLARI

Bazarbaeva Aygul Kuanishbaevna

stajyor tadqiqotchisi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, O'zbekiston

Izoh: Ushbu maqolada ahamiyati haqida tushuncha berilgan mezon oliy o'quv yurtlarida talabalar baholanadigan va ularning o'quv jarayoni va talabalarning ta'limini yaxshilashda qanday rol o'ynashi. Baholash jarayonining maqsadlari tushunchasi ham ko'rib chiqiladi, standart baholash jarayoniga misol keltirilgan. Baholash tizimlari haqida qisqacha tushuncha berilgan, shuningdek normalarga asoslangan va mezonlarga asoslangan tuzilmalarning afzalliklari va kamchiliklari batafsil tavsiflangan.

Kalit so'zlar: Baholash jarayonining o'rni, baholash mezonlari, baholash tuzilmalari, baholash jarayoni, baholash jarayonining maqsadi, baholash tuzilmalaridan foydalanishning afzalliklari va kamchiliklari, baholash tizimlari.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ

Базарбаева Айгуль Куанишбаевна

Нукусский государственный педагогический институт имени

Ажинияза стажер-исследователь, Узбекистан, г. Нукус.

Аннотация: в этой статье дается представление о важности критерий в высших учебных заведениях, по которому оцениваются студенты и какую роль они играют в улучшении учебного процесса и обучения студентов. Также рассматривается понятие целей процесса оценки, приводится пример стандартного процесса оценки. Дается краткое представление о системах оценки, а также подробно описываются преимущества и недостатки структур, основанных на нормах и критериях.

Ключевые слова: Роль процесса оценивания, критерии оценивания, структуры оценивания, процесс оценивания, цель процесса оценивания, недостатки и преимущества при использовании структур оценивания, системы оценивания.

ASSESSMENT CRITERIA OF STUDENTS' KNOWLEDGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Bazarbaeva Aygul Kuanishbaevna

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

trainee researcher, Uzbekistan, Nukus.

Annotation: This article provides an understanding of the importance of the criteria by which students are evaluated in higher education institutions and how they play a role in improving the learning process and student learning. The concept of the goals of the evaluation process is also discussed,

and an example of a standard evaluation process is given. A brief overview of assessment systems is given, and the advantages and disadvantages of norm-based and criteria-based structures are described in detail.

Keywords: The role of the assessment process, assessment criteria, assessment structures, assessment process, purpose of the assessment process, advantages and disadvantages of using assessment structures, assessment systems.

Baholash ta'limning barcha darajalarida o'qitish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Hech shubha yo'qki, har qanday baholash tizimi talabalar nimani o'rganayotganini va buni qanday amalga oshirayotganini aniqlaydi. Shuning uchun, baholash biz qanday dars berayotganimizni, qanday o'qitish usullaridan foydalanayotganimizni va o'qitish metodologiyasiga qanday yangiliklarni kiritganimizni belgilaydi. Ammo baholash nafaqat baholar va imtihonlar haqida. Bu, shuningdek, talabalar va ularning ta'lim sifatini yaxshiroq bilish va bu bilimlardan ularning manfaati uchun foydalanish haqida. Baholash, shubhasiz o'qitish jarayonining asosiy «harakatlantiruvchi kuchlaridan» biridir. Shuning uchun fakultet nafaqat hozirgi vaqtda qo'llanilayotgan turli xil baholash shakllarining texnik jihatlari, balki ularning afzalliklari va kamchiliklari bilan ham tanish bo'lishi muhimdir [1].

Baholash talabalarning bilim olishiga katta umidlarni o'rnatish, belgilangan o'quv natijalariga erishishdagi yutuqlarni o'lchash va universitetning akademik dasturlarini takomillashtirish uchun fikrlash, muhokama qilish va fikr-mulohazalar uchun asos yaratish bo'yicha doimiy jarayon. Bu taxminlar va standartlarni ochiq va ommaga ochiq qiladigan tizimli va sikllik jarayondir.

Baholash muqarrar ravishda o'quvchilarning o'rganishga qanday yondashishini, shu jumladan ular nimaga e'tibor qaratishlarini va uni qanday o'rganishlarini shakllantiradi. Baholash tadbiridan olingan ma'lumotlar turli maqsadlarda ishlatilishi mumkin, jumladan:

- Ishga qabul qilish, kasbni litsenziyalash yoki ilg'or o'qishga qabul qilishda keyinchalik foydalanish yoki qaror qabul qilish uchun talabalarning transkriptlarida qayd etilgan baholash ko'rinishidagi yutuqlarni rasmiy sertifikatlash;
- Talabalarga o'z ishlarini yoki ish faoliyatini qanday yaxshilashlari mumkinligi to'g'risida diagnostika va tavsiyalar berish, bu fikr-mulohazalar aniq, ma'lumotli, o'z vaqtida va dolzarb bo'lishi kerak;
- Ularni takomillashtirishga ko'maklashish maqsadida o'qitish sifati, o'quv dasturi va kurs tuzilishini baholash;
- Muassasa, akkreditatsiya qiluvchi organlar, ish beruvchilar va keng jamoatchilik oldida javobgarlik.

Turli xil baholash maqsadlaridan dastlabki ikkitasi asosiy va o'zlarining

tavsiflovchilariga ega. Yakuniy hisobot yakuniy hisoblanadi, xususan, o'quvchilarning ish faoliyatini yaxshilashga qaratilgan baholash esa shakllantiruvchi hisoblanadi.

Baholash-bu har kuni talabaning o'qish jarayonida qaerdaligini baholash orqali amalga oshiriladi. Baholash talabalar asosan o'qituvchi savollar berganda, ularning uy vazifalarini o'qiyotganda va ularning hisobotlarini tinglaganda sodir bo'ladi. Ushbu baholashlar temp, o'rganish strategiyalari va «qaerga borish» bo'yicha o'quv qarorlarini belgilaydi. Eng aniq natijaga erishish uchun talabalar haqiqiy vaziyatlarda kuzatilishi va baholanishi kerak; shuning uchun ta'limni isloh qilishda tez-tez ishlatiladigan «haqiqiy baholash» atamasi. O'lchovlarni amalga oshirish uchun o'quv tanaffusini yaratadigan standartlashtirilgan testlardan farqli o'laroq, baholash sinfdagi darslarning tabiiy oqimining bir qismi bo'lishi kerak. O'quv dasturi talabaning tafakkuri haqida tushuncha berganida, bu talabani baholash uchun tabiiy vaqt. Bunday aniq baho beradigan narsa bo'lishi shart emas-bu siz uchun ham, talaba uchun ham ma'lumot olish uchun bo'lishi mumkin.

Baholash jarayoni. Baholash jarayoni sizga dastlabki ma'lumotlarni olish imkonini beradi, ularning asosida kurs oxirida olingan ta'lim to'g'risida xulosa chiqariladi. Baholash topshiriqlari turli shakllarda, javoblar esa turli formatlarda bo'lishi mumkin. Bularga sinf testlari, ko'p tanlovli testlar yoki boshqa ob'ektiv testlar, dala yoki loyiha ishlari bo'yicha hisobotlar, uy insholari (kurs ishlari, topshiriqlar), seminar taqdimotlari, studiya ishlari, ijodiy loyihalar, professional nutqlar va an'anaviy cheklangan vaqt imtihonlari kiradi. Baholash jarayonining standart sxemasi 1-rasmda keltirilgan.

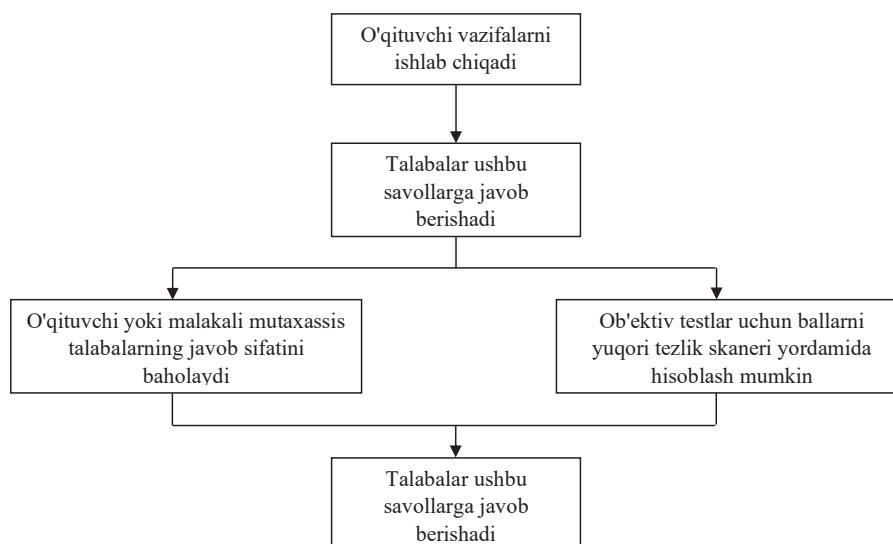
Kursning yakuniy ko'rsatkichlari odatda juda qo'pol tarzda baholanadi. Shkaladagi mos yozuvlar nuqtalari so'zlar bilan belgilanishi mumkin (ajoyib, yaxshi, qoniqarli...), raqamlar (7, 6, 5...) yoki harflar (A, B, C...). O'tish / o'tish ballari shkalada faqat ikki bosqichga ega; kengaytirilgan shakalalar 10 yoki undan ortiq bosqichga ega bo'lishi mumkin.

Shkalalar oliy o'quv yurti tomonidan belgilanishi, viloyat yoki milliy siyosatga muvofiq talab qilinishi mumkin. Turli xil oliy o'quv yurtlarida reyting o'lchov shkalalari yoki tizimlari turlicha bo'lgan hollarda, ekvivalentlik jadvallari talabalarni akademik kreditga o'tkazishni osonlashtirish uchun konvertatsiya qilishga imkon beradi. Masalan, Evropa kredit o'tkazish tizimi, butun Evropa Boloniya jarayoni doirasida barcha imzolagan davlatlar uchun yagona o'lchov shkalasini qabul qilib, butun Evropa bo'ylab talabalarning harakatchanligini asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilaydi. Baholashlar, shuningdek, individual talabalarning baholash topshiriqlariga javoblarini baholash hisobotlarini tuzish uchun ishlatilishi mumkin. Shu maqsadda o'lchov shkalasi $\pm$ belgilar yordamida ishlab chiqilishi mumkin. Shuningdek, 0-30 yoki 0-100 kabi tasodifiy shkala bo'yicha raqamli ballar yoki ballar

baholash topshiriqlariga individual javoblar uchun ishlatilishi mumkin. Kursni baholash turli xil baholash topshiriqlaridan olingan baholarni yig'ish yo'li bilan hisoblanadi. Kutilyotgan qiymatlarning bir-biriga mos kelmaydigan diapazonlari turli sinflarga mos keladi. Berilgan diapazondagi barcha umumiy ballarga bir xil ball berilganligi sababli, kurs ballari aniq pozitsiyani emas, balki yutuqlar oralig'ini anglatadi.

(GPA) talaba ma'lum bir vaqt oralig'ida (masalan, bir semestr uchun) yoki bir nechta tugallangan kurslarda (masalan, butun o'quv dasturi uchun) olgan barcha kurs baholarining o'rtacha o'lchami sifatida hisoblanadi. O'lcham koeffitsientlari hissa qo'shadigan kurslarning nisbiy qiymatlarini aks ettiradi.

Shakl 1. Baholash jarayonining standart sxemasi.

To'g'ridan-to'g'ri va og'zaki baholar GPA hisoblash uchun raqamli ekvivalentlarga ega. Baholashga asoslangan institutsional qoidalar, odatda, talabalar chuqurroq tadqiqotlarga o'tishlari yoki o'tmasliklari mumkin bo'lgan shartlarni belgilaydi. Juda past GPA yoki juda ko'p kichik yoki qoniqarsiz baholar talabaning davom etishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Doimiy ravishda past ko'rsatkichlar stipendiya dasturidan chetlanish davriga olib kelishi mumkin [2].

Shuningdek, asosiy maqsadlardan biri formativ hisoblanadi. Oddiy nutqda shakllantiruvchi faoliyat uni kerakli maqsadga yaqinlashtirish uchun rivojlanish bosqichlarida biror narsani shakllantirish bilan bog'liq. Formativ baholash talabaning ishini malakali baholash natijasi talabaning kelajakdagi faoliyati sifatini qanday yaxshilashi bilan bog'liq. Fikr-mulohaza asosiy shakllantiruvchi vosita bo'lib, uni qanday yaxshilash mumkinligi haqidagi tavsiyalar bilan biror narsa qanchalik muvaffaqiyatli amalga oshirilganligi haqidagi ma'lumotlardan iborat. Shakllantiruvchi va yig'uvchi o'rtasidagi

asosiy farq vaqt jadvaliga emas, balki maqsad va natijaga bog'liq. Sof texnik ma'noda, kelajakdagi ko'rsatkichlarni yaxshilashga hech qanday hissa qo'shmaydigan har qanday fikr-mulohazalar, ta'rifga ko'ra, shakllantiruvchi emas. Shu bilan birga, baholash natijasida olingan ma'lumotlar boshqa (yaxshilanmaydigan) maqsadlarga xizmat qilishi mumkin, masalan, ma'lum bir baho berish uchun asoslarni tushuntirish. Fikr-mulohazalarning asabiy tomoni shundaki, odatda talabalarga har tomonlama maslahat berish uchun qilingan sa'y-harakatlarga qaramay, ko'pincha kichik yaxshilanishlar mavjud. Agar baholash natijasida yaxshilanish ehtimolini oshirishni istasak, kursni baholash dasturlarini (shu jumladan muddatlarni) ishlab chiqish juda muhimdir.

Baholash topshiriqlari har bir kursning maqsad va vazifalarini aniq aks ettirishi kerak bo'lsa-da, ko'rsatilgan haqiqiy vazifalar faqat ishlab chiqilishi mumkin bo'lgan barcha vazifalarning namunasini tashkil qiladi. Bundan tashqari, talabalar Real vaqt rejimida ma'lum bir holatda qanday munosabatda bo'lishlari to'g'risida qaror qabul qilishadi va ballar sifat bo'yicha qarorlarida biroz farq qiladi. Ushbu va boshqa omillarning umumiy ta'siri taqsimlangan ballarga, shuningdek o'quv natijalariga biroz aniqlik kiritishdir. Oddiy baholash o'lchovlarining qo'polligidan tashqari, talabalar o'rtasidagi baholardagi kichik farqlar asosiy yutuqlardagi farqlarni aks ettirmaydi. Chunki baholash o'rganishga faqat bilvosita, mantiqiy xulosa orqali ta'sir qilishi mumkin, ular tabiatan jadval uzunligi kabi jismoniy o'lchovdan farq qiladi [3].

Barcha fanlardagi baholash jarayonning turli bosqichlarida har doim sub'ektiv hukmlarga tayanadigan qo'pol vositalardan foydalanadi. Natijada, ekvivalentlar hech qachon aniq yoki bir-biriga tenglashtirilmaydi. Ushbu mavzuni yanada muhokama qilish tezda ishonchlilik va haqiqiylikni o'lchav shalsining asosiy tushunchalarini ko'rib chiqishga olib keladi. Agar bir xil kursda bir xil talabalar uchun turli xil baholash dasturlari ishlab chiqilgan va amalga oshirilgan bo'lsa va agar talabalar ularga mustaqil voqealar sifatida javob berishlari mumkin deb taxmin qilinsa, individual talabalar uchun baholar kamdan-kam hollarda bir xil bo'ladi. Har doim xato bor. Shunga qaramay, ekvivalentlar odatda ta'kidlangandan so'ng qat'iy aniq o'lchov shalalari sifatida qaraladi. Shuningdek, markalar xuddi pul birliklari kabi muomala qilinadi, turli manbalardan olingan markalarga ekvivalent qiymat beriladi. Raqamlar, xususan, ob'ektiv hukmlar shakliga ega. Baholash dasturlarini ishlab chiqish, baholash vazifalari spetsifikatsiyalari sifatini nazorat qilish va markerlarni to'g'ri kalibrlashga katta e'tibor berish orqali o'lchov xatosini kamaytirish mumkin (lekin yo'q qilinmaydi). Biroq, ushbu uchta jihat barcha mumkin bo'lgan xato manbalarini hisobga olmaydi.

Oliy ta'limdagi akademik yutuqlar uchun standartlashtirilgan o'lchov

birliklariga ega bo'lgan universal o'lchav shkalalari uchun mos yozuvlar tizimi mavjud emas. Talabalar ishini baholash har doim baholarga ahamiyat beradigan mos yozuvlar doirasida amalga oshiriladi. Har bir ma'lumotnoma tizimi baholarni olish, talqin qilish va ulardan foydalanish bo'yicha shartnomalar, qoidalar va protseduralar to'plamidan iborat. Eng ko'p ishlatiladigan tuzilmalar me'yorlarga asoslangan va mezonlarga asoslangan tuzilmalardir. Normalarga havola uzoq tarixga ega. U oliy ta'lim amaliyotiga shu qadar chuqur singib ketganki, ko'plab o'qituvchilar uchun hech bo'lmaganda uning elementlari tabiiy ko'rinadi. Ratsiondan foydalanadigan ta'lim muassasalarida turli kurslardagi baholar bir xil asosiy qoidalarga (egri chiziq bo'yicha baholash) muvofiq taqsimlanishini ta'minlaydigan protseduralar mavjud. Masalan, eng yaxshi o'quvchilarning atigi 10 foizi eng yuqori bahoni, keyingi 15 foizi ikkinchi eng yuqori bahoni va boshqalarni olishi mumkin. Shunday qilib, berilgan har xil baholarning nisbati juda qattiq nazorat qilinadi. Maqsad-ta'lim muassasasi bo'ylab baholarning nisbiy qiymatining taqqoslanishini ta'minlash. Ushbu tamoyil faqat turli xil baholarning taqsimlanishiga bog'liq, shuning uchun asosiy baholarning chastotalarni taqsimlash shakli muhim emas. U nosimmetrik va qo'ng'iroq shaklida bo'lishi mumkin, qiyshaygan yoki hatto to'rtburchaklar shaklida bo'lishi mumkin. Statistika normal bog'lanish va normal ehtimollik taqsimoti o'rtasida interkom mavjud emas, garchi ko'pincha katta sinflar uchun umumiy ball taqsimoti taxminan qo'ng'iroq shaklida bo'ladi.

Normlarni bog'lash, ehtimol, haddan tashqari baholarni taqiqlashning eng oddiy turini ta'minlaydi, ikkinchisi adolatsiz yuqori baholarni berish bilan bog'liq.

Talabalar yakka tartibda yoki guruhda qanchalik yaxshi ishlashlaridan qat'i nazar, baholarning taqsimlanishi har doim bir xil bo'ladi. Ajablanarlisi shundaki, ushbu baholash tizimi bir necha sabablarga ko'ra tashvishga sabab bo'ladi, ularning ba'zilari axloqiy ahamiyatga ega. Ular orasida muayyan talabaning ish faoliyatini na talaba, na o'qituvchi nazorat qila olmaydigan guruhning boshqa a'zolarining ko'rsatkichlari bilan solishtirish adolatsizlikdir. Normlarga qat'iy rioya qilish har qanday mutlaq ma'noda akademik standartlarni hisobga olishdan qochadi. Shuningdek, u tarkibiy jihatdan o'zini o'zi sozlaydi, chunki u o'qitish sifati va baholash dasturining tuzilishi kabi omillarga avtomatik ravishda ko'z yumadi. Bu kuzatuvchining nuqtai nazariga qarab kamchilik (chunki u yomon o'rganish va baholashni yashiradi) yoki afzallik (chunki bu ularni qoplaydi) sifatida ko'rilishi mumkin. Hatto me'yorlarga havolalar baholash uchun asos sifatida aniq ishlatilmasa ham, normalarga asoslangan amaliyot hali ham keng tarqalgan [4].

Mezonga asoslangan baholash normalarni bog'lashdan ko'ra qisqaroq tarixga ega. Nazariy asos kamroq tanish va unchalik yaxshi ishlab chiqilmagan.

Asosiy g'oya-akademik ko'rsatkichlarning mutlaq darajasiga qarab baho berish. Shu nuqtai nazardan, mutlaq degani, taqdim etilgan ishning sifati belgilangan nazorat punktlari bilan taqqoslanadi, ular bir marta berilgan bo'lsa, boshqa talabalarning yutuqlaridan mustaqil ravishda ishlaydi va bir xil kursning ketma-ket takliflari davomida barqaror bo'lib qoladi. Hech bo'lmaganda faraziy ravishda, ma'lum bir guruhdagi barcha talabalar, agar ularning ishi talab qilinadigan chegarani qondirish yoki undan oshib ketish uchun etarli sifatga ega bo'lsa, eng yuqori baho olishlari mumkin edi.

Amalda, albatta, bu ehtimoldan yiroq, garchi ehtimollik nazariyasi shuni ko'rsatadiki, hamma narsa teng bo'lsa, bu juda kichik guruhlar uchun ko'proq bo'ladi. Vazifani belgilash paytida mezonlar talabalar e'tiboriga etkaziladi. Keyin talabalar o'z ishlarini yuborishdan oldin ularni shakllantirib, ularni kuzatib borishlari mumkin. Ushbu faol rolga qo'shimcha ravishda, aniq mezonlardan foydalanishning belgilangan yoki nazarda tutilgan maqsadlari quyidagilarni o'z ichiga oladi: talabalarga baholar aniqlanadigan asoslarni tushunishga imkon berish orqali baholash jarayonining shaffofligini oshirish; aniq shakllantiruvchi fikr-mulohazalarni yanada samarali va o'z vaqtida taqdim etishni ta'minlash va baholashlar talabalarning ish sifatini bevosita aks ettirishini ta'minlash orqali baholash inflyatsiyasini minimallashtirish. Ikkinchisiga faqat turli xil mahorat darajalari uchun tegishli standartlarni o'rnatish orqali erishish mumkin. Bu o'z-o'zidan qiyin vazifa.

So'nggi o'n yilliklarda oliy o'quv yurtlarida o'qitish va o'qitishga yondashuvlar o'qituvchiga yo'naltirilgan va talabalarga yo'naltirilgan. Talabalarga yo'naltirilgan baholash nafaqat kengroq baholash usullarini o'z ichiga oladi, balki talabalarga kengaytirilgan yoki murakkab javoblar qanday baholanishi haqida tushuncha berish qarorini ham aks ettiradi [5].

Mezonga yo'naltirish ushbu xalqaro harakatning bir qismidir. Ushbu yondashuvlarni engillashtirish uchun ishlatiladigan o'ziga xos vositalar orasida odatda markerlar baholashda foydalanadigan mezonlarni belgilaydigan sarlavhalar, tasniflash sxemalari va baholash qo'llanmalaridan foydalanish, shuningdek mezonlar standartlari, mezonlarning og'irligi kabi boshqa ma'lumotlar mavjud.

Normalar va mezonlarga asoslangan baholash doirasidan tashqari, boshqa norasmiy asoslar baholash vaqtida individual talabalarga haqiqiy baho berishga ta'sir qilishi mumkin. Ular rasmiy ramka sifatida emas, balki bilvosita harakat qilishadi. Ular tavakkal qilish, qat'iyatlilik, katta kuch sarflash yoki sezilarli yaxshilanish uchun bonus ballarini berishni o'z ichiga oladi.

Qabul qilingan baholash tizimidan qat'i nazar, ular akademik muvaffaqiyat standartlarini saqlash uchun chuqur g'amxo'rlik bilan birlashtirilgan. Oxir oqibat, albatta, muassasa obro'si xavf ostida.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, baholash jarayoni talabalarning o'qishga qanday yondashishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Baholash usullaridagi yangiliklarga, talqin tuzilmalarini ishlab chiqishga va moslashuvchanlikni oshirishga qaramay, yangi texnologiyalar, tegishli baholash topshiriqlarini ishlab chiqish va bajarishni o'z ichiga olgan asosiy tadbirlar, yuqori darajadagi kognitiv natijalarga e'tibor, baholash mezonlari, baholash, baholarni belgilash, talqin qilish va akademik standartlarning umumiy saqlanishi, albatta ular umuman oliy o'quv yurtining doimiy javobgarligi bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Sadler, D Royce. (2010). Assessment in Higher Education. 10.1016/B978-0-08-044894-7.00336-5.
2. Baume, D. (2001), "A briefing on assessment of portfolios Learning and Teaching Support Network, York".
3. Nulty, D. D. (2009) "GIHE Good Practice Guide: Peer and Self Assessment – strategies for academic staff".
4. Сейтназаров К.К., Калимбетов К.И. Информатика фанини ўқитишда самарали методларни танлаб олишда қарорлар қабул қилиш тизими // «Cluster of pedagogical education»: Building 2A, Istikbol Street, Chirchik, Tashkent region, Uzbekistan chirchikcluster@gmail.com Problems and Solutions JUNE 25-26, 2022 Б. 755-759.
5. R.S. Patel (2012), "Formative assessment: concept and understanding" Vol No,1 ISSN 2277-7733